

С. В. Сухенко,

аспірант, Національна академія державного управління при Президентові України, м. Київ

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ОХОРОНИ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В УКРАЇНІ: ТЕОРЕТИЧНЕ ОСМИСЛЕННЯ

S. Sukhenko,

Postgraduate student, the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine, Kyiv

PUBLIC ADMINISTRATION IN THE SPHERE OF CULTURAL HERITAGE PROTECTION IN UKRAINE: THEORETICAL UNDERSTANDING

У статті здійснено порівняльний аналіз теоретичних підходів до поняття державного управління. Зокрема його розглянуто як вплив, відносини та діяльність. Обґрунтовано застосування поняття державного управління у сфері охорони культурної спадщини як діяльності. Діяльність держави у сфері охорони культурної спадщини розкрито через реалізацію функцій організації, регулювання, контролю і нагляду, планування, міжнародного співробітництва, обліку, фінансування. Відмічено, що організаційна функція реалізується у забезпеченні координації діяльності органів виконавчої влади; функція обліку — у виявленні, класифікації, та державній реєстрації об'єктів культурної спадщини; функція контролю — в оцінці додержання вимог законодавства з питань охорони культурної спадщини, контролі за паспортизацією нерухомих об'єктів культурної спадщини, виконанні регуляторних та дозвольно-реєстраційних функцій у цій сфері; функція міжнародного співробітництва реалізується у поданні до відповідних міжнародних інстанцій пропозицій про занесення пам'яток до Списку всесвітньої спадщини.

The article analyzes theoretical approaches to the concept of public administration. In particular, it is considered as influence, relationships and activities. The concept of state management in the sphere of cultural heritage protection as activity is substantiated. The state's activity in the sphere of cultural heritage protection is disclosed through the functions' realization of organization, regulation, control and supervision, planning, international cooperation, accounting, financing. It is noted that the organizational function is realized in ensuring coordination of activities of the executive agencies; the accounting function — in the identification, classification and registration of cultural heritage objects; control function — in assessing the compliance with the requirements of legislation on the cultural heritage protection, cultural heritage objects certification control, execution of regulatory and permitting registration functions in this sphere; the function of international cooperation is realized in the submission to the relevant international authorities proposals for the inclusion of objects to the World Heritage List.

Ключові слова: державне управління, поняття державного управління, функції державного управління, сутність державного управління, охорона культурної спадщини.

Key words: public administration, concept of public administration, functions of public administration, essence of public administration, cultural heritage protection.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Збереження культурної спадщини є невід'ємною частиною життя будь-якої країни. Так, Україна має безліч історичних, архітектурних, культурних пам'яток, але водночас і безліч труднощів у їх збереженні. Хоча в Україні спостерігаються певні позитивні зрушення в збереженні культурної спадщини та зростанні свідомості суспільства щодо необхідності її збереження, основна проблема поганого стану збереженості пам'яток та контролю над дотриманням пам'яткоохоронного законо-

давства в Україні, окрім недостатності фінансування, — це недосконалість державного управління у сфері охорони культурної спадщини: дуже розгалужена і заплутана система органів охорони культурної спадщини, підпорядкованість різним міністерствам та різним рівням органів влади. Віднайдення шляхів виходу із ситуації неможливе без розуміння сутності державного управління у цій сфері, що у свою чергу, потребує визначення самого поняття "державне управління у сфері охорони культурної спадщини", виходячи як із загаль-

ного розуміння державного управління так і специфіки сфери охорони культурної спадщини.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Зважаючи на відсутність дослідження державного управління у сфері охорони культурної спадщини, існує потреба у застосуванні комплексного підходу, в межах якого доречним є звернення до наукових розробок з питань державного управління таких учених, як В. Авер'янов [1], Г. Атаманчук [2], Ю. Ковбасюк [10], Н. Нижник [14], В. Пилипишин [15], Ю. Тихомиров [19], В. Цветков [20], та ін.

МЕТОЮ СТАТТІ

Метою статті є визначення поняття державного управління у сфері охорони культурної спадщини в Україні, а її завданнями — групування підходів у науці державного управління щодо поняття державного управління загалом; виокремлення характерних особливостей державного управління у сфері охорони культурної спадщини.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Культурна спадщина є матеріальним відбитком найвищих цінностей суспільства і може розглядатися як втілення орієнтирів та прагнень, що формують і визначають окрему людину, суспільство і державу в цілому.

У 1972 р. були прийняті Рекомендації ООН про охорону на національному рівні культурної та природної спадщини, в якій як "культурна спадщина" розглядаються пам'ятки, ансамблі та пам'ятні місця [18, с. 32—41]. За Законом України "Про охорону культурної спадщини" (далі — Закон) культурна спадщина є сукупністю успадкованих людством від попередніх поколінь об'єктів культурної спадщини [17]. Якщо проаналізувати викладені у Законі визначення об'єктів культурної спадщини, які включають у себе визначні місця, споруди (витвори), комплекси (ансамблі) та інше, то можна дійти висновку про те, що їх класифікація не носить вичерпного характеру, оскільки розширене тлумачення об'єктів культурної спадщини дає можливість поповнювати їх перелік з врахуванням розвитку культури та суспільства. Таким чином, враховуючи специфіку того чи іншого регіону України, певні об'єкти можуть бути віднесені до числа охоронюваних, але основною їх ознакою має бути наявність історичної, наукової чи іншої культурної цінності.

Відповідно до Рекомендацій, держави-члени мають у межах своїх можливостей вживати необхідних наукових, технічних, адміністративних, юридичних і фінансових заходів для забезпечення охорони культурної та природної спадщини, що знаходиться на її території. Ці заходи визначаються законодавством і устроєм держави [18, с. 32—41].

Зазначені Рекомендації також зобов'язують держави заснувати на своїй території відповідні державні служби, які б розробляли й здійснювали заходи охорони й збереження культурної спадщини; готували й набирали відповідні наукові, технічні та адміністративні кадри; організовували співпрацю спеціалістів різних галузей для вивчення проблем технічного збереження

культурної спадщини; здійснювали контрольні-розпорядчі функції [18, с. 32—41].

Зазначені положення Рекомендацій кореспондуються із положеннями Основного Закону України, згідно якого держава забезпечує збереження історичних пам'яток та інших об'єктів, що становлять культурну цінність [12], а також Закону, згідно з яким охорона культурної спадщини визначається як цілий комплекс заходів: по-перше, це організація обліку, по-друге, державний контроль за тим, як ці пам'ятки охороняються та використовуються; по-третє, це заходи, які попереджають їх необгрунтоване знесення, руйнацію чи переміщення, а також заходи, що оберігають пам'ятки культурної спадщини від руйнування та псування (проведення реставраційних робіт); і також — це встановлення відповідальності за порушення законодавства про охорону культурної спадщини [17].

Для розуміння можливостей держави щодо збереження культурної спадщини, слід зрозуміти сутність державного управління у сфері охорони.

Серед представників науки державного управління можна виокремити три основні підходи до розуміння державного управління. Його перш за все розуміють як вплив на свідомість, поведінку і діяльність людей. Так, Г. Атаманчук визначає державне управління як практичний, організуючий і регулюючий вплив держави на суспільну життєдіяльність людей з метою її впорядкування, збереження або перетворення, який спирається на її владну силу [2, с. 38] або як цілепокладаючий, організуючий і регулюючий вплив людей на власну громадську, колективну та групову життєдіяльність, здійснюваний як безпосередньо (у формах самоврядування), так і через спеціально створені структури (державу, громадські об'єднання, партії, фірми, кооперативи, підприємства, асоціації, спілки тощо) [2, с. 29—30].

Тобто завдяки першому підходу державне управління охороною культурної спадщини, слід розуміти як цілеспрямований, організуючий вплив на цю сферу всіх державних органів з метою створення всіх можливих умов для захисту, збереження, популяризації об'єктів культурної спадщини та передачі їх майбутнім поколінням. Мова йде про загальну регулюючу діяльність держави що стосується сфери охорони культурної спадщини — організована державою сукупність державних органів, громадських організацій, посадових осіб та окремих громадян, об'єднаних завданнями щодо захисту, дбайливого використання об'єктів культурної спадщини у суспільному житті, з метою їх збереження в інтесах нинішнього і майбутніх поколінь.

Інший підхід дозволяє розуміти державне управління як діяльність щодо реалізації певних функцій.

Тлумачення поняття функцій держави зазвичай передбачає їх розуміння як "основних (головних) напрямів (видів) діяльності держави щодо реалізації завдань, які перед нею стоять, для досягнення визначених цілей, зумовлених загальною соціальною сутністю держави і її соціальним призначенням" [11, с. 99] або ж як "кардинальних напрямків діяльності держави, в яких проявляється її соціально-політичне призначення" [9, с. 105]. У цьому сенсі можна погодитись із позицією тих учених, які доводять, що функції держави відображають основні напрямки її діяльності і саме від них залежить

те, як діють конкретні органи державної влади, які цілі вони переслідують і якими є пріоритети їхньої діяльності [8, с. 557]. Утім, процес функціонування сучасної держави детермінується одночасно як її сутністю, про що пише А. Венгеров [3, с. 141] так і тими потребами, які виникають у суспільстві. З огляду ж на те, що сучасне суспільство — це складне системне утворення, яке розвивається на багатьох рівнях [16, с. 73], сьогодні можна спостерігати серйозне переосмислення системи класичних функцій держави, які вже не обмежуються тільки економічною, політичною сферами, але й включають у себе активну соціокультурну діяльність, яка нерозривно пов'язана зі збереженням культурної спадщини як одного з найважливіших елементів процесу духовного розвитку сучасної України [4, с. 443].

Більше того, говорячи про соціальну та культурну сфери діяльності сучасної держави, слід зазначити, що вона не є результатом певного збігу обставин, як правильно доводить А. Краковська [13, с. 120], а випливає з об'єктивних потреб суспільного розвитку. Однією з таких потреб є збереження пам'яток культури як унікального джерела історичної пам'яті, культурної ідентифікації і духовного розвитку окремих народів і людства в цілому.

Важливим аспектом другого підходу є також розуміння суб'єкта здійснення такої діяльності, зважаючи на широке та вузьке розуміння державного управління, так звані "американський" та "європейський" підходи [10, с. 157].

Зокрема державне управління в широкому розумінні є регулюючою діяльністю держави в цілому: діяльність представницьких органів влади, виконавчих органів державної влади, прокуратури, судів, громадських об'єднань (організацій) та інших суб'єктів, уповноважених державою здійснювати функції прогнозування, планування, фінансування, підбору та атестації кадрів, обліку, контролю, застосувати примусові заходи, заохочення, заходи дисциплінарного впливу, та інші державно-управлінські функції. Натомість вузьке трактування державного управління (європейський підхід), на думку В. Авер'янова та іншої частини науковців, передбачає, що вся регулювальна діяльність цього управління має виключно виконавчо-розпорядчий характер і здійснюється лише органами виконавчої влади й іншими органами під час реалізації ними виконавчо-розпорядчих функцій. За такого підходу державному управлінню властиві всі основні ознаки виконавчої влади; воно спрямовано на виконання законів та інших нормативно-правових актів; пов'язано з використанням методів нормотворчості й розпорядливості; має підзаконний характер і передбачає можливість судового захисту громадянами своїх прав і свобод у разі їх порушення органами та посадовими особами виконавчої влади [1, с. 119—120].

Вузького розуміння державного управління дотримуються і Ю. Тихомиров, [19, с. 38]. та В. Цветков [20, с. 17]. Н. Нижник та О. Машков, відзначають, що "державне управління — це підзаконна діяльність органів виконавчої влади, спрямована на практичну організацію нормального життя суспільства і забезпечення особистої безпеки громадян, створення умов для її матеріального, культурного та духовного розвитку" [14, с.

6]. Подібну точку зору відстоює і В. Пилипшин. [15, с. 355].

У основі розуміння державного управління як діяльності перебувають функції державного управління. До функцій процесу державного управління відносять планування, організації, мотивації, контролю та комунікацій, що пов'язують їх, і прийняття рішень з метою формулювання й досягнення цілей держави [7, с. 24—25].

Другий (діяльнісний — прим. авт.) підхід дозволяє розуміти державне управління охороною культурної спадщини як діяльність органів державного управління щодо збереження культурної спадщини в Україні, що реалізується через такі функції як організація, регулювання, контроль і нагляд, планування, міжнародне співробітництво, облік, фінансування. Відповідно, кожна з них полягає у: організаційна — забезпеченні координації діяльності органів виконавчої влади; обліку — виявленні, класифікації, та державна реєстрація об'єктів культурної спадщини; контроль — оцінці додержання вимог законодавства з питань охорони культурної спадщини, контролі за паспортизацією нерухомих об'єктів культурної спадщини, виконання регуляторних та дозволено-реєстраційних функцій у цій сфері (в тому числі дозволів на переміщення, перенесення пам'яток, на проведення робіт на пам'ятках, їхніх територіях та в зонах охорони); міжнародного співробітництва — подання у відповідні міжнародні інстанції пропозиції про занесення пам'яток до Списку всесвітньої спадщини тощо.

Функція регулювання включає у себе: попереджувально-охоронні заходи — спостереження за станом зберігання та використання пам'яток, їхніх територій і зон охорони, історичних ареалів населених місць; стандартизацію і нормування у сфері охорони культурної спадщини — затвердження нормативів і методик грошової оцінки пам'яток, реставраційних норм та правил, затвердження інших державних норм та правил з питань охорони культурної спадщини.

Функція нагляду (моніторингу) за використанням об'єктів культурної спадщини являє собою діяльність уповноважених на це державних органів управління по нагляду, збиранню, обробці, передачі, збереженню та аналізу інформації про стан об'єктів культурної спадщини (інформування органів охорони культурної спадщини вищого рівня про пошкодження, руйнування, загрозу або можливу загрозу пошкодження, руйнування пам'яток), прогнозуванню його змін та розробці науково обгрунтованих рекомендацій, необхідних для прийняття управлінських рішень.

Специфічною функцією державного управління у сфері охорони культурної спадщини є експертиза, що являє собою діяльність уповноважених на це державних органів управління, спрямовану на аналіз та оцінку передпроектних, проектних та інших матеріалів щодо обліку об'єктів культурної спадщини, і підготовку висновків щодо об'єктів культурної спадщини за результатами розгляду облікової документації та протоколів наукових (вчених) рад установ та організацій, діяльність яких пов'язана з охороною культурної спадщини, оформлені за результатами оцінки відповідності об'єкта культурної спадщини критеріям автентичності та особливої історичної або культурної цінності.

Незалежні групи спеціалістів з ініціативи об'єднань громадян, органів охорони культурної спадщини, а також інших органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування також можуть здійснювати громадську експертизу з питань охорони культурної спадщини в порядку, передбаченому законодавством.

Третій підхід до розуміння державного управління зводиться до його розуміння як відносин. У найбільш загальному вигляді елементами структури цих відносин є: суб'єкти/учасники, між якими вони складаються; об'єкт — те, з приводу чого вони складаються; і, нарешті, зміст — те, в чому реально полягають ці відносини, тобто поведінка суб'єктів. Кінцевою метою державного управління є досягнення того ступеня впорядкованості суспільних відносин, що відображений у законах держави, досягнення повної відповідності поведінки всіх суб'єктів нормативній, моделям, описаним у цих законах.

Суб'єктами у сфері охорони культурної спадщини є органи державної виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, територіальні громади, фізичні та юридичні особи, об'єднання громадян громадські організації, які впливають на процес охорони культурної спадщини. За своїм характером державно-управлінські відносини у сфері охорони культурної спадщини є адміністративно-правовими та характеризуються такими ознаками:

- права та обов'язки учасників, пов'язані з виконавчою і розпорядчою діяльністю держави та місцевого самоврядування;
- в якості суб'єкта цих відносин завжди виступає орган державного управління, посадова особа, яка наділена державно-владними повноваженнями;
- порушення учасниками відносин норм у сфері охорони культурної спадщини спричиняє відповідальність;
- здебільшого відносини будуються за принципом "влада-підпорядкування";
- є різновидом організаційних відносин та відображають публічно-правовий інтерес;
- спори, що виникають між учасниками цих відносин в позасудовому та судовому порядку;
- здійснення відносин між їх учасниками, свідомо та цілеспрямовано.

Узагальнюючи, слід зазначити, що державне управління у сфері охорони культурної спадщини як відносини — це врегульовані нормами права суспільні відносини, що виникають та реалізацію щодо об'єктів культурної спадщини у яких один з учасників або всі учасники є носіями владних державно-управлінських повноважень.

З проаналізованих підходів вважаємо, що найбільш повне сутнісне розуміння державного управління у сфері охорони культурної спадщини, дозволяє сформулювати діяльнісний підхід. Окрім того, на нашу думку, використання широкого розуміння поняття державного управління у сфері охорони культурної спадщини дає можливість системного та багаторівневого осягнення взаємодії держави, суспільства та громадян у цій сфері. У другому випадку — при вузькому розумінні державного управління у сфері охорони культурної спадщини — мова йде про регулювання сфери охорони культурної спадщини в основному органами виконавчої вла-

ди в процесі реалізації ними виконавчо-розпорядчих функцій і надання адміністративних послуг у цій сфері. Саме це вузьке розуміння державного управління охороною культурної спадщини подається в Законі України "Про охорону культурної спадщини" (ст. 3) та прийнятих на його основі підзаконних актах.

Проте протиставляти усі ці доктринальні підходи до розуміння державного управління у сфері охорони культурної спадщини не можна, оскільки у будь-якому випадку державне управління у сфері охорони культурної спадщини спрямоване на досягнення однієї мети державної діяльності — здійснення охорони історичних та культурних пам'яток з метою збереження історичних та культурних основ нації.

ВИСНОВКИ

Серед загальних наукових підходів до державного управління щодо сфери охорони культурної спадщини, його слід розуміти як діяльність системи органів державної влади, спрямовану на створення всіх можливих умов для захисту, збереження, популяризації об'єктів культурної спадщини та передачі їх майбутнім поколінням.

До функцій державного управління у сфері охорони культурної спадщини слід віднести планування, організацію, регулятивну, контроль, облік, фінансування та комунікаційну. А до суб'єктів їх здійснення Верховну Раду України, Президента України, Кабінет Міністрів України, центральні органи виконавчої влади, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування.

Виходячи із цього, автор вважає актуальним подальше наукове дослідження питання правового регулювання державного управління у сфері охорони культурної спадщини.

Література:

1. Авер'янов В.Б. Державне управління / В.Б. Авер'янов // Юрид. енциклопедія: у 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. — К.: Укр. енциклопедія, 1998—2004. — Т. 2. — 1999. — 744 с.: іл.
2. Атаманчук Г.В. Теория государственного управления: курс лекций. — М.: Юридическая литература, 1997. — 400 с.
3. Венгеров А.Б. Теория государства и права: учебник для юридических вузов. — 3-е изд. — М.: Юриспруденция, 2000. — 528 с.
4. Горбик В. Місце історико-культурної спадщини в духовному розвитку сучасної України / В. Горбик // Історія: V конгр. Міжнар. асоц. українців, 26 серп. 2002 р.: матеріали. — Чернівці, 2004. — Ч. 2. — С. 441—445.
5. Граждан В.Д. Социология управления: учебник / В.Д. Граждан. — М.: Кнорус, 2009. — 512 с.
6. Державне управління: [підручник]: у 2 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президенті України; ред. кол.: Ю.В. Ковбасюк (голова), К.О. Ващенко (заст. голови), Ю.П. Сурмін (заст. голови) та ін. — К.; Дніпропетровськ: НАДУ, 2012. — Т. 1. — 2012. — 564 с.
7. Державне управління і менеджмент: навч. посіб. у таблицях і схемах / [Г.С. Одінцева, Г.І. Моствовий, О.Ю. Амосов та ін.; за заг. ред. д.е.н., проф. Г.С. Одінцової]. — Х.: ХарPI УАДУ, 2002. — 492 с.

8. Еллинек Г. *Общее учение о государстве* / Г. Еллинек. — СПб.: Юридический центр Пресс, 2004. — С.577—578.
9. Енгибарян Р.В., Краснов Ю.К. *Теория государства и права*. — М.: Норма, 2007. — 576 с.
10. Ковбасюк Ю.В. *Державне управління* / Ю.В. Ковбасюк, В.Д. Бакуменко // *Енциклопедія державного управління: у 8 т.* / Нац. акад. держ. упр. при Президентів України; наук.-ред. колегія: Ю.В. Ковбасюк (голова) та ін. — К.: НАДУ, 2011. — Т. 1: *Теорія державного управління* / Наук.-ред. колегія: В.М. Князев (співголова), І.В. Розпутенко (співголова) та ін. — 2011. — 748 с.
11. Комаров С.А. *Общая теория государства и права* / С.А. Комаров. — СПб.: Питер, 2005. — 512 с.
12. Конституція України Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/>
13. Краковська А.Є. *Соціальна функція в системі функцій сучасної держави: теоретико-правові проблеми дослідження* / А.Є. Краковська // *Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки*. — К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2009. — Вип. 44. — С. 117—124.
14. Нижник Н.Р. *Системний підхід в організації державного управління: навч. посіб.* / Н.Р. Нижник, О.А. Машков; за заг. ред. Н.Р. Нижник. — К.: Вид-во УАДУ, 1998. — 160 с.
15. Пилипишин В.П. *Сутність та поняття державного управління* / В.П. Пилипишин // *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. — 2010. — № 17. — С. 351—360.
16. *Політико-правові інститути сучасності: структура, функції, ефективність: монографія* / За ред. М.І. Панова, Л.М. Герасіної. — К.: Концерн "Видавничий Дім "Ін Юре", 2005. — 381 с.
17. *Про охорону культурної спадщини: Закон України від 08.06.2000 року № 1805-III* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1805-14>
18. *Охорона культурної спадщини. Збірник міжнародних документів*. — К.: АртЕк, 2002. — 136 с.
19. Тихомиров Ю.А. *Административное право и процесс: полный курс* / Ю.А. Тихомиров. — М., 2001. — 625 с.
20. Цветков В. *Державне управління: основні фактори ефективності (політико-правовий аспект)*. — Х.: Видавництво "Право", 1996. — 164 с.
- References:
1. Aver'ianov, V.B. (1999), "Public administration", II *Yuryd. entsyklopediia* [II Legal. encyclopedia], vol.2, Ukr. entsyklopediia, Kyiv, Ukraine.
2. Atamanchuk, H.V. (1997), *Teoriya hosudarstvennogo upravleniya* [Theory of Public Administration], *Yurydycheskaia lyteratura*, Moscow, Russia.
3. Venherov, A. B. (2000), *Teoriya hosudarstva y prava* [Theory of state and law], *Yurysprudentsyia*, Moscow, Russia.
4. Horbyk, V. (2004), "Place of historical and cultural heritage in the spiritual development of modern Ukraine", *Istoriia: V konhr. mizhnar. asots. ukrainistiv* [History: V Cong. international associate Ukrainianists], Chernivtsi, Ukraine, 26 april, vol. 2, pp. 441—445.
5. Hrazhdan, V.D. (2009), *Sotsyolohyia upravleniya* [Sociology of Management], Knorus, Moscow, Russia.
6. Kovbasiuk, Yu.V. Vaschenko, K.O. and Surmin, Yu.P. (2012), *Derzhavne upravlinnia* [Public administration], vol.1, NADU, Kyiv, Ukraine.
7. Odintsova, H. S. Mostovyy, H. I. and Amosov, O. Yu. (2002), *Derzhavne upravlinnia i menedzhment* [Public administration], KharRI UADU, Kharkiv, Ukraine.
8. Ellynek, H. (2004), *Obschee uchenye o hosudarstve* [Public administration and management], *Yurydycheskyj tsentr Press*, St.Petersburg, Russia.
9. Enhybarian, R. V. and Krasnov, Yu. K. (2007), *Teoriya hosudarstva y prava* [Theory of state and law], Norma, Moscow, Russia.
10. Kovbasiuk, Yu.V. and Bakumenko, V.D. (2011), "Public administration", II *Entsyklopediia derzhavnoho upravlinnia* [II Encyclopedia of Public Administration], NADU, Kyiv, Ukraine.
11. Komarov, S. A. (2005), *Obschaia teoriya hosudarstva y prava* [General theory of state and law], Pyter, St.Petersburg, Russia.
12. Verkhovna Rada of Ukraine (1996), "The Constitution of Ukraine", available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/> (Accessed 18 April).
13. Krakovs'ka, A. Ye. (2009), "Social function in the system of functions of the modern state: theoretical and legal problems of research", *Derzhava i pravo: Zbirnyk naukovykh prats'*. *Yurydychni i politychni nauky. In-t derzhavy i prava im. V. M. Korets'koho NAN Ukrainy*, vol. 44, pp. 117—124.
14. Nyzhnyk, N. R. Mashkov, O. A. (1998), *Systemnyj pidkhid v orhanizatsii derzhavnoho upravlinnia* [System approach in the organization of public administration], *Vyd-vo UADU*, Kyiv, Ukraine.
15. Pylypshyn, V.P. (2010), "The essence and concept of public administration", *Aktual'ni problemy prava: teoriia i praktyka*, vol.17, pp. 351—360.
16. Panov, M. I. and Herasina, L. M. (2005), *Polityko-pravovi instytuty suchasnosti: struktura, funktsii, efektyvnist'* [Political and legal institutions of the present: structure, functions, efficiency], *Kontsern "Vydavnychyj Dim "In Yure"*, Kyiv, Ukraine.
17. Verkhovna Rada of Ukraine (2000), *The Law of Ukraine "On Protection of Cultural Heritage"*, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1805-14> (Accessed 18 April).
18. ArtEk (2002), *Okhorona kul'turnoi spadschyny. Zbirnyk mizhnarodnykh dokumentiv* [Protection of cultural heritage. Collection of international documents], ArtEk, Kyiv, Ukraine.
19. Tykhomyrov, Yu. A. (2001), *Admynstratyvnoe pravo y protsess* [Administrative Law and Process], Moscow, Russia.
20. Tsvietkov, V. (1996), *Derzhavne upravlinnia: osnovni faktory efektyvnosti (polityko-pravovyy aspekt)* [Public administration: the main factors of effectiveness (political and legal aspect)], *Vydavnytstvo "Pravo"*, Kharkiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 20.04.2018 р.